

IŽANGA LIETUVIŠKAJAM LEIDIMUI

Lietuva, kaip ir Lenkija, įžengė į visiškai naują vystymosi fazę. Esame praktiškai integracijos su Europos Sąjunga išvakarėse, kas reiškia toli siekiantį abiejų mūsų valstybių, visuomenių ir ekonomikų suartėjimą. Visa tai yra vykstančio jau keliolika metų, o pradėto Lenkijoje prieš keturiolika metų, po to pratęsto sėkmingai pasibaigusio „apvalaus stalo“, kuriame ir aš dalyvavau, posocialistinės transformacijos proceso pasekmė. Lietuva panašiai kaip dvi kitos Baltijos šalys - Latvija ir Estija bei dvylika kitų posovietinių respublikų, šiuo metu ne taip stipriai, kaip mes susijusių Nepriklausomų Valstybių Sandraugos integraciniais ryšiais, įžengė į posocialistinės integracijos fazę kiek vėliau. Tačiau lietuviams pavyko (ką istorija tikriausiai deramai įvertins) įveikti atsilikimą, ir Lietuva kartu su Lenkija bei kitomis šešiomis Vidurio ir Rytų Europos šalimis, o taipogi dviem Viduržemio jūros salomis-valstybėmis - Kipru ir Malta, 2004 metų vasarą taps Europos Sąjungos narė.

Visa tai yra įmanoma dėl to, kad posocialistinė transformacija - didžiulis istorinis procesas, kuriame jau dalyvauja apie 1,7 milijardo žmonių iš Europos ir Azijos, apėmė beveik 30 šalių. Tai yra įmanoma ir todėl, kad transformacijos procesas, reiškiantis rinkos ekonomikos kūrimą, vyksta tuo metu, kai ekonomika dalyvauja toli siekiančiuose globalizacijos procesuose.

Globalizacija - tai laipsniškos pirmiausia liberalizacijos, o po to integracijos iki šiol dažniausiai atskirai veikiančių prekių, kapitalo ir, nors su tam tikru pavėlavimu ir mažesniu mastu, darbo jėgos rinkų į vieną integruotą pasaulio rinką, procesas. Kitaip tariant, jeigu reikėtų surasti kokį nors globalizacijos termino

pakaitalą, galėtume pasakyti, kad tai yra ekonomikos „pasaulėjimas“. Atsiranda vieninga pasaulio rinka, kurios dalimi ilgainiui tampa ir posocialistinės transformacijos šalys, keičiančios tuo pat metu - ir tai vyksta mūsų akyse - savo ekonomines sistemas, struktūras ir institucijas. Kartu keičiasi ir mentalitetas, keičiasi požiūris, kaip mes traktuojame valstybės, ekonominių mechanizmų funkcionavimą, santykius tarp atskirų ekonominių subjektų, veikiančių jau ne tiek tam tikrose šalyse, kiek įvairiose pasaulio ekonomikos dalyse. Tokia dalimi vis didesniu laipsniu tampa ir Lenkija bei Lietuva. Ir visa tai -posocialistinės transformacijos ir globalizacijos dėka.

Šioje knygoje, trumpiausioje iš daugelio mano iki šiol parašytų darbų, aš analizuoju palyginti ilgą laikotarpį. Todėl kartais juokauju, jog tai - mano „ilgiausia“ knyga: nors turi tik per šimtą lapų, apima net 101 metų laikotarpį. Tačiau visų pirma aš žiūriu į priekį ir bandau prognozuoti posocialistinių šalių vystymosi perspektyvas globalizacijos ir Europos integracijos sąlygomis. Tam, kad šios prognozės būtų teisingai pagrįstos metodologijos ir principų atžvilgiu, reikia tą ateitį: šansus, grėsmes ir galimybes - matyti praeities fone. Tuo tarpu ir visai netolimos praeities, integraliai susietos su vis dar vykstančiu transformacijos procesu - į rinkos ekonomiką, į pilietinę visuomenę, į politinę demokratiją, kuris vyko dešimtajame dešimtmetyje ir toliau vyksta šio dešimtmečio pradžioje. Tačiau čia aptariamus procesus reikia matyti ir truputį ankstesnės istorijos fone, kai mūsų šalys taip pat tarpusavyje bendradarbiavo ekonomikos srityje, nors remdamosios visai kitais nei dabar ekonomiais ir finansiniais mechanizmais. Tai buvo laikas socialistinės ekonomikos, planavimo iš centro, Ekonominės Savitarpio Pagalbos Tarybos, Tarybų Sąjungos, o iš mus dominančio atskaitos taško žiūrint - visai kito ilgalaikio ekonominės reprodukcijos proceso tipo nei tas, su kuriuo turime reikalą po 1989 metų.

Tačiau žiūrint į ateitį, verta kritiškai paanalizuoti ir praeitį, nepamirštant, kaip tada atrodė ekonominio vystymosi procesai. Socialistinė ekonomika buvo besivystanti ekonomika. Tai buvo ekonominio augimo laikotarpis, nors kiti buvo išlaidų ir rezultatų santykiai, kitaip buvo dalinami augančio darbo našumo rezultatai ir visai kita buvo ekonominės politikos koordinacija regione ir tarptautiniame kontekste. Po to mūsų laukė labai sunkus (Lietuvoje dar sunkesnis nei Lenkijoje) struktūrinių prisitaikymų, ekonomikos liberalizavimo, institucinių pokyčių laikotarpis.

Šiandien, kai jau beveik esame Europos Sąjungos nariai, tie sunkumai, nors ir nelengva jų pamiršti, jau vis dėlto turi mažesnę reikšmę; daug svarbesniu laikome tai, kas mūsų laukia ateityje.

Taigi šioje knygoje aš analizuoju posocialistinių ekonomikų, tarp jų ir Lietuvos, ilgalaikių vystymosi procesų sąlygas ir tendencijas, žiūrint toli į priekį, net į 2050 metus. Į praeitį tam tikrais atvejais reikia sugrįžti net į 1950 metus, bet tik tam, kad turėtume jau minėtą foną. Manau, kad iš tokios perspektyvos yra pagrindo žiūrėti į ateitį su optimizmu. Lietuva, kaip ir kitos regiono šalys, tikrai gauna daugiau papildomų šansų, teikiamų globalizacijos ir Europos integracijos procesų, nei naujų papildomų grėsmių, kurios yra neatskiriamos nuo Šių dviejų procesų. Iš integracijos ir liberalizacijos, o taip pat iš įsijungimo į pasaulinę ekonomiką daugiau gausime naudos, negu turime ir turėsime dėl to išlaidų.

Kiekviena šalis turi savo specifiką. Tai aktualu ir Lietuvai, kuri kai kuriais atžvilgiais skiriasi nuo kitų posovietinių respublikų, o taip pat ir Vidurio ir Rytų Europos, tarp jų ir savo artimos kaimynės Lenkijos, ekonomikų. Tačiau šioje knygoje atkreipiu dėmesį visų pirma į tuos bruožus, kurie yra bendri visoms posocialistinėms šalims bei ekonomikų, pergyvenančių sistemine transformacija, vystymosi procesams, anksčiau pasiekto išsivystymo lygio atsilikimo įveikimo galimybių kontekste. Iš šios pozicijos žiūrint, esu įsitikinęs, kad Lietuva kaip maža, bet liberalizuota ir vis labiau atvira rinkos ekonomika, turi rimtų šansų įveikti skirtumus ekonomikoje ir lietuvių gyvenimo lygyje nuo to, kuo šiandien džiaugiasi labiausiai išsivysčiusios Europos šalys. Būtent apie tai: apie atsiradusio dėl istorinių procesų ekonominio atsilikimo įveikimo mechanizmus, būdus, šansus ir perspektyvas, yra ši knyga.

Manau, kad lietuvių patirtis, kuri jau įnešė į posocialistinės transformacijos procesus daug įdomių akcentų, ir toliau bus įdėmiai stebima nuolankių kritikų, tyrinėtojų ir ekspertų — ne tik ekonomistų, kadangi lietuviai sugeba labai daug išmokti iš kitų, bet ir kiti privalo - dalykas yra to vertas - daug ko pasimokyti iš lietuvių.

Varšuva, 2003 m. gegužė